

برنامه هسته‌ای ترکیه و آخرین تحولات آن

در سال‌های اخیر گرایش به تکنولوژی هسته‌ای افزایش قابل توجهی میان کشورها داشته است. افزایش قیمت نفت، چشم انداز کاهش منابع فسیلی، تلاش برای کاهش آلاینده‌های زیست محیطی از طریق برنامه‌هایی مانند سهمیه بندی آلاینده‌ها برای کشورها را می‌توان از عوامل فنی در این زمینه دانست. در عین حال تأثیر برخی تحولات برجسته استراتژیک مانند امنیتی و تهاجمی شدن محیط بین‌المللی (یوگسلاوی، عراق و ...) تأثیر غیرقابل انکاری در پدیده برجسته شدن تکنولوژی هسته‌ای داشته است. همچنین - و حداقل در سطح منطقه‌ای - تقارن زمانی قابل توجهی میان این روند و مطرح شدن برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای ایران قابل مشاهده است. با توجه به مجموعه عوامل یادشده، پژوهش در برنامه‌ها و فعالیت‌های هسته‌ای همسایگان جمهوری اسلامی ایران اولویت و ضرورتی اجتناب ناپذیر خواهد بود. نوشتار حاضر نشان می‌دهد که ترکیه با پنج دهه پیگیری دستیابی به صنعت و دانش هسته‌ای؛ برنامه مدون و گسترده‌ای را برای دهه آینده در این زمینه ترسیم نموده است.

که بازگشت به گزینه هسته‌ای در ترکیه به صورت ملموسی متأثر از تحولات منطقه و گرایش عمومی جهانی به انرژی تکنولوژی هسته‌ای بوده و منطقاً نمی‌تواند محدود به مشکل تأمین انرژی باشد.

مروری بر پنج دهه تلاش ترکیه برای دستیابی به دانش هسته‌ای

بررسی پنج دهه تلاش ترکیه برای دستیابی به صنعت - دانش هسته‌ای نشان می‌دهد که این کشور با گذار از سه مرحله متفاوت در پیگیری موازی هر دو حوزه صنعت و دانش هسته‌ای، اکنون تلاش خود را در چارچوب مرحله نوین ساماندهی می‌نماید:

۱. اولین گام تا امضای قرارداد همکاری هسته‌ای با کانادا

تلاش برای دستیابی به صنعت - دانش هسته‌ای در ترکیه از سال ۱۹۵۵ و با امضای موافقتنامه "بهره‌گیری

ترکیه با جمعیتی حدود هشتاد میلیون نفر و اقتصادی در حال گسترش، از منابع انرژی فسیلی بسیار محدودی برخوردار بوده و تقریباً کل نیازهای انرژی خود را وارد می‌نماید. گفته می‌شود رشد مصرف هشت درصدی سالانه انرژی در این کشور طی دو سال آینده موازنه مصرف و تولید، واردات این کشور را به نقطه برابر خواهد رساند^۱.

این امر در کنار افزایش بی سابقه بهای انرژی طی سال‌های اخیر و نیاز فزاینده ترکیه به منابع انرژی موجب شده است گرایش به سمت بهره‌گیری از انرژی هسته‌ای در ترکیه بار دیگر تقویت گردد. در عین حال مروری بر پنج دهه تلاش ترکیه برای هسته‌ای شدن نشان می‌دهد

1 - Supply lags behind rising demand:
<http://www.ft.com/cms/s/0/3237a730-965e-11dc-b2da-0000779fd2ac.html>

مسالمت‌آمیز از انرژی هسته‌ای" با ایالات متحده آمریکا آغاز شد. در سال ۱۹۵۶ "کمیسیون انرژی اتمی ترکیه" تأسیس و عملیات احداث اولین رآکتور آزمایشگاهی یک مگاواتی آمریکائی در سال ۱۹۵۹ آغاز گردید. فعالیت این رآکتور در سال ۱۹۶۲ آغاز و در سال ۱۹۸۱ یک رآکتور ۵ مگاواتی جایگزین آن گردید. در سال ۱۹۷۹ و به موازات رآکتور قبلی، یک رآکتور ۲۵۰ کیلوواتی نیز توسط مؤسسه انرژی اتمی در دانشگاه استانبول فعالیت خود را آغاز نمود. اواسط دهه شصت ترک‌ها اولین مطالعه تأسیس نیروگاه اتمی را آغاز نمودند. در فاصله سال‌های ۱۹۶۷ تا ۱۹۷۰ مشاوران خارجی مطالعات امکان‌سنجی در مورد ساخت یک نیروگاه ۳۰۰-۴۰۰ مگاواتی هسته‌ای را با هدف راه‌اندازی نیروگاه در سال ۱۹۷۷ برای این کشور انجام دادند، اما این برنامه به علت مشکلات فنی و تحولات سیاسی داخلی (کودتا) عملی نشد.

در سال ۱۹۷۳ سازمان برق ترکیه تصمیم به ساخت یک نیروگاه آزمایشی ۸۰ مگاواتی گرفت اما سال بعد این برنامه لغو شد تا برنامه اصلی ساخت یک نیروگاه بزرگ را تحت‌الشعاع قرار ندهد لذا سازمان تصمیم گرفت نیروگاهی ۶۰۰ مگاواتی احداث کند. مطالعات مکان‌یابی نیروگاه در سال‌های ۱۹۷۴ و ۱۹۷۵ انجام و منطقه Gülnar-Akkuyu در سواحل مدیترانه برای این منظور مشخص شد. در سال ۱۹۷۶ کمیسیون انرژی اتمی ترکیه سایت را مورد تأیید قرارداد و مجوز آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نیز برای این پروژه دریافت شد. در سال ۱۹۷۷ دو شرکت سوئدی ASEA-ATOM و STAL Laval در مناقصه برگزیده شدند اما پس از یک‌سال مذاکرات فنی؛ تصمیم دولت سوئد مبنی بر لغو تضمین وام مربوطه و کودتای مجدد در ترکیه موجب لغو پروژه شد.

1 - The Turkish Atomic Energy Commission (TAEK)

پیامدهای حادثه چرنوبیل نیز در سطوح مختلف زمینه لازم برای پیگیری چنین پروژه‌ای را تحت‌الشعاع قرار داد. در سال ۱۹۸۲ تلاش دوباره برای دستیابی به صنعت هسته‌ای پیگیری شد و این کشور از سه شرکت AECL کانادا، Kraftwerk Union (KWU) آلمان و General Electric آمریکا برای احداث چهار نیروگاه هسته‌ای دعوت نمود اما شرط دولت مبنی بر اجرای الگوی قراردادهای ساخت-راه‌اندازی - انتقال (BOT) و عدم ارائه تضمین دولتی در بخش مالی موجب عقب‌نشینی شرکت آلمانی شد. شرکت کانادائی با پذیرش ریسک مالی، مذاکرات فنی را ادامه داد و قرارداد اولیه‌ای نیز میان طرفین به امضا رسید که موجب تأسیس دفتر این شرکت در ترکیه شد ضمن اینکه از شرکت Korea Heavy Industries کره جنوبی نیز به عنوان شریک در پروژه یاد شد. در سال ۱۹۸۶ موافقتنامه همکاری هسته‌ای با کانادا به امضا رسید تا زمینه لازم برای اجرای پروژه کاملاً فراهم شود. متعاقباً در پی شایعاتی در کانادا مبنی بر پرداخت رشوه از سوی شرکت یادشده و درخواست تضمین مالی طرف کانادائی، قرارداد مسکوت ماند. در عین حال گفته می‌شود نگرانی از انتقال تکنولوژی به پاکستان از دلایل امر بوده است.

۲. همکاری هسته‌ای با آرژانتین

در سال ۱۹۸۸ و با عقیم ماندن همکاری با کانادا، ترکیه موافقتنامه همکاری ۱۵ ساله‌ای در زمینه استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای با آرژانتین امضا نمود. سه محور این موافقتنامه عبارت بود از بررسی ساخت یک نیروگاه هسته‌ای، ساخت مشترک یک رآکتور ۲۵ مگاواتی هسته‌ای و بررسی امکان احداث چرخه سوخت هسته‌ای در ترکیه. اکتبر سال ۱۹۹۰ یک کنسرسیوم ترک - آرژانتینی برای ساخت رآکتور ۲۵ مگاواتی CAREM در

دو کشور تأسیس شد. مقرر بود اولین نمونه رآکتور در سال ۱۹۹۱ در آرژانتین و دومین آن در سال ۱۹۹۲ در ترکیه ساخته شود اما یک سال بعد به علت فشارهای بین‌المللی ناشی از نگرانی‌های ناظر بر اشاعه هسته‌ای، این برنامه لغو شد.^۱ در سال ۱۹۹۳ شرکت تولید و انتقال برق ترکیه ساخت یک نیروگاه هسته‌ای را به عنوان اولویت سرمایه‌گذاری خود اعلام نمود و مؤسسه پژوهش‌های هسته‌ای کره جنوبی^۲ را به عنوان مشاور برای تنظیم مناقصه انتخاب نمود. در سال ۱۹۹۷ پیشنهاد احداث نیروگاه از سه کنسرسیون Westinghouse، NP و AECL دریافت شد اما نهایتاً در ژوئیه ۲۰۰۰ دولت به علت مشکلات مالی و اعتراضات داخلی و همسایگان (یونان و قبرس) تصمیم به تعلیق پروژه گرفت.^۳

۳. امضای قرارداد همکاری هسته‌ای با ایالات متحده آمریکا

دومین موافقتنامه همکاری هسته‌ای آمریکا و ترکیه در سال ۲۰۰۰ به امضا رسید. در این موافقتنامه پانزده ساله و قابل تمدید؛ انتقال تکنولوژی، مواد، رآکتور و تجهیزات پژوهشی پیش بینی شده است. این قرارداد دوم ژوئن ۲۰۰۸ با تصویب کنگره آمریکا اجرائی شد.^۴ با توجه به نقش اساسی اولین قرارداد هسته‌ای ایالات متحده با ترکیه (۱۹۵۵) در دسترسی این کشور به دانش هسته‌ای؛ امضای این موافقتنامه را می‌توان گام اساسی و جدید ترک‌ها در دستیابی به دانش و صنعت هسته‌ای تلقی نمود.

۱. درخصوص سابقه فعالیت هسته‌ای ترکیه تا مقطع موافقتنامه هسته‌ای با آرژانتین بنگرید به

The CANDU Syndrome: Canada's Bid to Export Nuclear Reactors to Turkey,

http://www.ccnr.org/turkey_syndrome_2.html

2- The Korea Atomic Energy Research Institute (KAERI)

3- The Nuclear Energy Agency: Turkey

<http://www.nea.fr/html/general/profiles/turkey.html>

4- Statement of the US State Department, June 2, 2008

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2008/jun/105496.htm>

۴. آخرین تحولات برنامه هسته‌ای ترکیه

اعلام "برنامه ملی توسعه فناوری هسته‌ای" ترکیه در سال ۲۰۰۷ را می‌توان چهارمین مرحله از تلاش این کشور برای دستیابی به دانش و صنعت هسته‌ای دانست. این برنامه هشت ساله (۲۰۱۵-۲۰۰۷) بر اساس پیشنهاد سازمان انرژی اتمی ترکیه به تصویب "هیأت عالی دانش و فناوری"^۵ این کشور رسیده و هم اکنون در حال اجرا می‌باشد. سند یادشده و تحولات هسته‌ای در ترکیه پس از تصویب آن نشان می‌دهد که برنامه یادشده شامل سه بعد ساخت نیروگاه، سرمایه‌گذاری هنگفت در پژوهش هسته‌ای و تلاش برای تبدیل به قطب منطقه‌ای تولید سوخت هسته‌ای می‌باشد.

نیروگاه هسته‌ای

همان‌گونه که اشاره شد، تا کنون سه مناقصه ساخت نیروگاه هسته‌ای در ترکیه برگزار شده که هیچ‌کدام به نتیجه نهائی نرسیده است. از طرف دیگر در برنامه پانزده ساله تولید برق ترکیه، تولید ۵۰۰۰ مگاوات برق هسته‌ای (معادل هشت درصد تولید) تا سال ۲۰۱۵ و افزایش سهم برق هسته‌ای تا بیست درصد کل تولید در سال ۲۰۳۰ پیش‌بینی شده است. در این راستا، در فوریه ۲۰۰۸ دولت ترکیه از شرکت‌های Atomstroyexport روسیه، AECL کانادا، Suez Tractebel فرانسه - بلژیک و Unit Investment هلند دعوت نموده بود که در مناقصه ساخت نیروگاه هسته‌ای ۴۰۰۰ مگاواتی در منطقه Akkuyu مشارکت نمایند.^۶ براساس برنامه پیش‌بینی شده، این نیروگاه می‌بایست در سال ۲۰۱۳ یا ۲۰۱۴ وارد مدار شود. از میان شرکت‌های یادشده، فقط شرکت

5- The Science and Technology Supreme Board (BTYK)

6-Turkey launches first nuclear power plant tender to meet energy demand

http://www.yourindustrynews.com/news_item.php?newsID=11324

ابعاد بین‌المللی برنامه هسته‌ای ترکیه

ترکیه هم زمان با پیگیری سطوح مختلف دستیابی به صنعت دانش هسته‌ای، بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی و دوجانبه از یک سو و مقررات حقوقی بین‌المللی مربوطه از سوی دیگر را در این راستا به دقت مورد توجه قرار داده است.

در سطح بین‌المللی؛ ترکیه از طریق مشارکت فعال در برنامه‌های پژوهشی و آموزشی آژانس انرژی هسته‌ای وابسته به سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD)، برنامه پژوهشی بین‌المللی در زمینه راکتور و سوخت هسته‌ای^۵، سازمان اروپائی پژوهش‌های اتمی^۶ و مرکز علوم آزمایشگاهی و کاربردی خاورمیانه^۷؛ ضمن تقویت نیروی انسانی متخصص مورد نیاز، روندهای بین‌المللی در زمینه دانش هسته‌ای را به دقت پیگیری نموده است.

در سطح دوجانبه نیز این کشور تا کنون موافقتنامه بهره‌گیری صلح‌آمیز از تکنولوژی هسته‌ای را با کشورهای آمریکا (۱۹۵۵)، کانادا (۱۹۸۶)، آرژانتین (۱۹۹۲)، کره جنوبی (۱۹۹۹)، فرانسه، آلمان و آمریکا (۲۰۰۰) امضاء نموده است. ترکیه همچنین سه موافقتنامه هشدار اولیه سوانح هسته‌ای را با رومانی (۲۰۰۸)، اوکراین و بلغارستان امضا نموده که در دو مورد اخیر موافقتنامه امضا شده تبادل اطلاعات تأسیسات هسته‌ای را نیز در برمی‌گیرد.

از نظر مقررات بین‌المللی؛ ترکیه مجموعاً در چهارده کنوانسیون و معاهده بین‌المللی مرتبط با امور هسته‌ای عضویت یافته که مهمترین آنها عبارتند از: پیمان عدم گسترش (۱۹۷۹)، موافقتنامه پادمان (۱۹۸۱)، پروتکل

روسی با مشارکت یک شریک ترک (Park Teknik Group) توانسته است اسناد فنی لازم را تا زمان قانونی (سپتامبر ۲۰۰۸) به مقامات ترکیه ارائه نماید.^۱ گفته می‌شود چشم انداز نامناسب بازارهای مالی بین‌المللی در عدم مشارکت سایر شرکت‌ها مؤثر بوده است. پیشنهاد شرکت روسی از سوی مقامات ترکیه در دست بررسی بوده و احتمالات متفاوتی از لغو مناقصه تا تمدید آن یا حتی تصمیم‌گیری بر اساس تنها پیشنهاد دریافتی مطرح شده است.

سرمایه‌گذاری در پژوهش و تولید سوخت هسته‌ای

حیلمی گولر وزیر انرژی ترکیه اخیراً اعلام نمود این کشور با اختصاص ۲/۵ میلیارد دلار در صدد تأسیس یک مرکز تکنولوژی هسته‌ای می‌باشد.^۲ همچنین برخی از رسانه‌های این کشور اخیراً از ترکیه به عنوان قطب تولید سوخت هسته‌ای برای کشورهای منطقه یاد نموده اند.^۳ وزیر انرژی ترکیه در جریان کنفرانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای که ژانویه ۲۰۰۸ در این کشور برگزار شد، ضمن تأیید این موضوع اظهار داشت: ترکیه می‌تواند مرکز مناسبی برای تولید و نظارت بر سوخت هسته‌ای باشد. نامبرده در عین حال تأکید نموده است باید بین تولید سوخت و غنی‌سازی تفاوت قائل شد.^۴

1- Russian company only bidder in Turkey's nuclear power plant

http://www.worldbulletin.net/news_detail.php?id=28716

2- Turkey to build first nuclear plant on Mediterranean coast
<http://www.hurriyet.com.tr/english/8218806.asp?gid=74&sz=66157>

گفتنی است که ترکیه هم اکنون توسعه دانش هسته‌ای را از طریق سه پژوهشگاه موسوم به مرکز آموزش و پژوهش هسته‌ای Çekmece، مرکز آموزش و پژوهش هسته‌ای آنکارا و مرکز آموزش و پژوهش هسته‌ای Sarayköy پیگیری می‌نماید.

3- Turkey considers uranium enrichment for own nuclear power plants

<http://en.rian.ru/world/20080115/96832054.html>

4- Turkey can become a center for nuclear fuel production, says minister
http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enews_id=94148

5- The International Project on Innovative Nuclear Reactor Technologies and Fuel Cycles
6- The European Organisation for Nuclear Research (CERN)
7- The Synchrotron-light for Experimental Science and Applications in the Middle East (SESAME)

الحاقی (۲۰۰۱)، کنوانسیون ایمنی هسته‌ای (۱۹۹۵) و موافقتنامه منع جامع آزمایشات اتمی (۱۹۹۹).^۱

ماهیت برنامه هسته‌ای ترکیه: گمانه‌ها و بستریهای تقویت‌کننده

ترکیه به عنوان کشوری که پنج دهه پیشینه تلاش برای دستیابی به صنعت هسته‌ای داشته؛ مانند سایر کشورهای غیرغربی که در این زمینه فعالیت نموده‌اند، در مواردی از سوی برخی منابع غربی و حتی داخلی متهم به پیگیری اهداف غیرصلح‌آمیز هسته‌ای شده است. این گرایش، طیف گسترده‌ای از اقدامات مشکوک ترکیه، تحولات منطقه و تضعیف اعتماد ترکیه نسبت به شرکای غربی و نهایتاً فقدان توجیه لازم برای سرمایه‌گذاری هنگفت در صنعت هسته‌ای را به عنوان مستند ادعاهای خود مطرح می‌نمایند.

اقدامات مشکوک: عمده‌ترین جهت اتهامات منابع داخلی و خارجی متوجه روابط پاکستان - ترکیه طی دهه هشتاد میلادی است. گفته می‌شود ترکیه در این دوره تسهیلاتی پوششی را برای دستیابی پاکستان به تجهیزات هسته‌ای فراهم نموده است.^۲ روزنامه "رادیکال" ترکیه در سال ۱۹۹۸ گزارش داده است که پس از آزمایش هسته‌ای هند، نواز شریف نخست وزیر وقت پاکستان به ترکیه پیشنهاد همکاری در تکنولوژی هسته‌ای نظامی را ارائه نموده است. نویسندگان کتاب "نقطه عطف هسته‌ای: چرا کشورها گزینه‌های هسته‌ای خود را بازنگری می‌کنند"^۳ با تأیید این گمانه اضافه نموده‌اند رونالد ریگان در ژوئن

۱۹۸۸ طی تماسی با کنعان اورن رئیس جمهور ترکیه در مورد همکاری ترکیه و پاکستان برای کسب بمب اتم هشدار داده است. این نویسندگان مدعی هستند ترکیه در قبال ارائه مواد حساس به پاکستان؛ از متخصصان هسته‌ای پاکستان برای آموزش نیروهای خود استفاده نموده است.

- تحولات منطقه و تقویت بی اعتمادی ترکیه: حمله اوزکوک رئیس سابق ستاد ارتش این کشور در یکی از سخنرانی‌های خود به تهدیدات فزاینده هسته‌ای در منطقه و ضرورت ایجاد توازن در این زمینه اشاره کرده است. اوزدم سانبرک سفیر سابق ترکیه در آمریکا نیز با اشاره به هسته‌ای شدن ایران می‌گوید این امر موازنه میان ترکیه و ایران را به هم زده و این رابطه را نامتوازن خواهد نمود. در این راستا حتی برخی ناظران معتقدند ناکامی آمریکا و پیمان منع گسترش از هسته‌ای شدن کره شمالی، تردید ترکیه در برخورداری از تضمین امنیت هسته‌ای توسط ناتو و بی‌اعتمادی ترکیه نسبت به آمریکا به علت عملکرد در عراق؛ این کشور را بیش از پیش به سوی گزینه هسته‌ای سوق داده است.

- فقدان توجیه لازم برای سرمایه‌گذاری در صنعت هسته‌ای: مخالفان هسته‌ای شدن ترکیه معتقدند منابع انرژی تجدیدپذیر مانند خورشیدی یا بادی به اندازه کافی در ترکیه وجود داشته و این کشور نیازی به انرژی هسته‌ای ندارد. مثلاً انرژی باد در ترکیه ظرفیت تولید ۴۸۰۰۰ مگاوات تولید برق را دارد اما از ۲۵۰ مگاوات آن استفاده می‌شود. منابع انرژی خورشیدی ترکیه تقریباً در حد صفر و ظرفیت برق آبی کشور نیز در حد یک سوم مورد استفاده قرار گرفته است^۴ لذا از نظر این گروه؛ برنامه

1 - Turkey: International, multilateral and bilateral agreements

<http://www.nea.fr/html/general/profiles/turkey-annex.html#ap1>

2- The Threat of Nuclear Weapons Proliferation from Turkey

<http://www.cnp.ca/issues/turkey-nuclear-background.html>

3- Kurt Campbell, Robert Einhorn and Mitchell Reiss; The Nuclear Tipping Point: Why States Reconsider Their Nuclear Choices," (Washington DC, Brookings Institution Press, 2004)

۴. برای مطالعه جزئیات دو دلیل اخیر بنگرید به

Turkey inches forward in quest for nuclear power
<http://www.sundayszaman.com/sunday/detaylar.do?load=detay&link=154522>

هسته‌ای ترکیه صرفاً با ابزارهای اقتصادی یا امنیت انرژی قابل توجیه نیست بلکه تمایل فزاینده کشورهای منطقه برای تبدیل شدن به قدرت هسته‌ای موجب گرایش ترکیه به این حوزه شده است.

جمع‌بندی: هسته‌ای شدن ترکیه و پیامدهای آن برای

جمهوری اسلامی ایران

چشم‌انداز برنامه هسته‌ای ترکیه

نوشتار حاضر نشان می‌دهد که ترکیه بیش از پنجاه سال به صورت پیوسته در پی دستیابی به دانش و صنعت هسته‌ای بوده است. صرف نظر از اتهامات رسانه‌ای غربی و استدلال‌های متداولی (مانند وجود منابع تجدید پذیر) که اهداف ترکیه از هسته‌ای شدن را با علامت سؤال روبرو می‌نماید؛ نوع و جهت تلاش‌های هسته‌ای ترکیه نشان می‌دهد که این کشور نگاهی فراتر از "تولید انرژی" به دانش هسته‌ای داشته است. انتخاب کانادا، آرژانتین و کره جنوبی برای همکاری هسته‌ای قرائن تأمل برانگیزی را نشان داده و فرضیه مورد نظر را به گونه‌ای تقویت می‌نماید. کانادا آشکارا به عنوان عامل انتقال دانش هسته‌ای به کشورهای مختلف از جمله آرژانتین و پاکستان تلقی می‌شود، آرژانتین سابقه توسعه مخفیانه دانش هسته‌ای را در پرونده خود دارد و اتفاقاً توقف همکاری هسته‌ای میان این کشور و ترکیه همزمان بوده است. با توقف برنامه نظامی هسته‌ای آرژانتین،^۱ کره جنوبی نیز علاوه بر تلاش‌های دهه هفتاد برای توسعه برنامه نظامی هسته‌ای، مشخصاً در سال ۲۰۰۴ از سوی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی متهم به مخفی کاری در بازفرآوری مواد هسته‌ای و تولید اورانیوم غنی شده با درصد

بالا شده است.^۲ از طرف دیگر توقف همکاری هسته‌ای با کانادا و آرژانتین و تعلیق دومین موافقتنامه هسته‌ای با آمریکا در پی تقویت گمانه‌های مربوط به احتمال سوء استفاده آنکارا از این فرصت‌ها برای انجام فعالیت‌های غیرقانونی هسته‌ای روی داده است که بار دیگر فرضیه مورد نظر را تأیید می‌کند.

فرضیه یادشده به هر نسبتی که تأیید شود، دو سناریوی بدبینانه و خوشبینانه را به ذهن متبادر می‌نماید. در سناریوی بدبینانه؛ ترکیه به عللی که توضیح داده شد دستیابی به دانش هسته‌ای با اهداف نظامی- استراتژیک را پیگیری می‌نماید. برخی از ناظران معتقدند اسرائیل نیز با هدف ایجاد موازنه هسته‌ای در برابر ایران؛ مشوق ترکیه بوده و احتمالاً به هسته‌ای شدن این کشور کمک می‌نماید.^۳ در سناریوی خوشبینانه؛ علاوه بر کسب دانش و صنعت هسته‌ای؛ تبدیل شدن به "مرکز تولید و نظارت بر سوخت هسته‌ای در منطقه را می‌توان به نوعی هدف اعلام شده ترکیه دانست. تجربه کشورهایی مانند ژاپن نشان می‌دهد که هدف نهائی در این مسیر، رسیدن به "آستانه هسته‌ای شدن" خواهد بود.

پیامدهای هسته‌ای شدن ترکیه برای جمهوری اسلامی ایران طبعاً مهمترین موضوع قابل تأمل در این زمینه، گمانه‌های ناظر بر وجود اهداف استراتژیک در برنامه هسته‌ای ترکیه است اما با توجه به عدم امکان اثبات پیگیری چنین اهدافی، پیامدهای گزینه خوش بینانه برنامه هسته‌ای ترکیه بررسی می‌شود. در این سناریو؛ صرف نظر از ملاحظات فنی مانند نزدیکی سایت فعلی و به ویژه گزینه بعدی (در استان Sinop) برای تأسیس نیروگاه

۲. در زمینه سابقه برنامه نظامی کره جنوبی و مسائل سال ۲۰۰۴ آن بنگرید به http://en.wikipedia.org/wiki/South_Korean_nuclear_research_programs

۳. در این زمینه بنگرید به <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=153561>

۱. برای مرور اجمالی بر برنامه هسته‌ای آرژانتین در دهه ۹۰ بنگرید به Nuclear Weapons Program : <http://www.fas.org/nuke/guide/argentina/nuke/index.html>

هسته‌ای ترکیه به گسل زلزله؛ به نظر می‌رسد برنامه هسته‌ای ترکیه در پرتو سه عامل زیر می‌تواند دیپلماسی هسته‌ای و منطقه‌ای جمهوری اسلامی را تحت تأثیر قرار دهد:

- به‌رغم ناکامی تلاش‌های گذشته برای دستیابی به دانش - صنعت هسته‌ای در پرتو فشارهای مستقیم یا کارشکنی‌های غیر مستقیم غرب، به نظر می‌رسد دو عامل تغییر فضای ژئوپلیتیک منطقه و تقویت کم سابقه روابط ترکیه-اسرائیل بستر متفاوت و مناسبی را برای تحقق اهداف جدید برنامه ملی هسته‌ای ترکیه فراهم نموده است؛

- جاه‌طلبی منطقه‌ای ترکیه در مسیر هسته‌ای شدن نکته برجسته‌ای است که در کنار دو عامل فوق‌الذکر، باید به صورت مؤکدی در پرتو راه‌حل‌های غربی (مانند تأسیس بانک جهانی سوخت هسته‌ای یا چرخه باز سوخت) برای حل مسأله هسته‌ای ایران مورد توجه قرار گیرد. صرف نظر از تعبیرات جاه‌طلبانه‌ای مانند تشکیل "سازمان منطقه‌ای (ترکی) همکاری‌های هسته‌ای" که از سوی برخی منابع ترک مطرح شده است،^۱ به نظر می‌رسد اشاره وزیر انرژی ترکیه به "نظارت بر سوخت هسته‌ای" مستقیماً متوجه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. به عبارت روشن‌تر، این بخش فراملی در برنامه هسته‌ای ترکیه مستقیماً و آشکارا در تعارض با منافع جمهوری اسلامی ایران بوده و متناسب با شانس موفقیت ترکیه در این زمینه می‌تواند برای ایران مشکل‌ساز باشد. پیش‌دستی

ترکیه در زمینه مرکز منطقه‌ای سوخت‌گزینه "مورد اعتمادی" را به غرب معرفی می‌کند که بدون اصرار بر غنی‌سازی؛ آمادگی دارد بانک منطقه‌ای سوخت را تأسیس نماید. اگرچه روسیه قبلاً پیشنهاد تأسیس بانک سوخت هسته‌ای را مطرح و کشورهایی مانند قزاقستان نیز برای مشارکت در این ابتکار آمادگی خود را اعلام نموده‌اند؛ اما در فضای پس از بحران گرجستان؛ ویژگی "مورد اعتماد بودن" ترکیه از اهمیت دوچندانی برای غرب برخوردار خواهد بود.

- برخورداری از فرصت‌های مناسب بین‌المللی و برنامه مدون برای دسترسی به دانش هسته‌ای، تأثیر قابل توجهی بر رفتار دیپلماسی ترکیه در اجلاس بین‌المللی ذی‌ربط خواهد داشت. بوش رئیس‌جمهور آمریکا در نامه خود به کنگره برای درخواست تصویب موافقتنامه همکاری هسته‌ای با ترکیه تأکید نموده است "تصویب این موافقتنامه موجب ترغیب ترکیه به حمایت از اهداف عدم گسترش خواهد بود."^۲ به نظر می‌رسد این موضوع باید مؤکداً در دیپلماسی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران طی دو سال آینده لحاظ گردد. سه موقعیت مهم عضویت ترکیه در شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (۲۰۱۰-۲۰۰۸)، موضع ترکیه در اجلاس آتی بازنگری در پیمان منع گسترش (۲۰۱۰) و به ویژه عضویت غیردائم ترکیه در شورای امنیت سازمان ملل (۲۰۱۰-۲۰۰۹) در این زمینه از اهمیت فراوانی برخوردار خواهد بود.

رضا زبیب

مرکز مطالعات اروپا

2- Bush pushes US-Turkey nuclear cooperation
http://afp.google.com/article/ALeqM5jREnx_wx-XUVC9BShQNXRdfiShYg

1- TURKEY: Ministry Considers Forming Regional Atomic Energy Agency
<http://www.seeurope.net/?q=node/16274>

